

ЛЕОНИД ЛЕНЧ БАЧО ОСТАП ЧЕТИРИ СРЕЩИ

Превод от руски: София Бранц, 1980

chitanka.info

ПЪРВАТА...

Животът ми така се подреди, че още като ученик, възпитаник на една от най-претенциозните столични гимназии, III петроградска, през лятото на 1917 година се озовах с нашите в Кубан.

Широките кубански простори, знойните багри на Юга, общителността, хуморът, тази сърдечност и природна ведрина на южняците ми се видяха чудесни.

Представата за родния ми град с величествените му гранити, белите нощи и призрачните мъгли доста бързо взе да се изличава от детското ми сърце.

Когато пораснах, аз вече се смятах за южняк — ако не по рождение, то поне по дух.

Хареса ми и езикът на Кубан с неговата украинска лирична напевност: „Коханочка моя!“, „Серденко мое...“, „Кубанската мова“, езикът на кубанските казаки-черноморци, преки потомци на запорожците, преселени тук по нареждане на императрица Екатерина II, явно е по-близък до украинския, отколкото до руския. И дори в говора на казаците кубанци от предпланината, при граничната линия досами терците, също се срещат украинизми...

Малко по малко взех да разбирам „кубинската мова“, а по-късно дори започнах да „балакам“ на нея — не много уверено и доста неправилно, но така или иначе „балаках“ си. Много ми помогна и това, че през двадесетте години бях начинаещ фейлетонист в краснодарския вестник „Красное знамя“ и често пътувах из страната, слушах изказвания на оратори земеделци, жлъчните им препирни по селските събрания, а когато разговарях с местните хора по вестникарските си въпроси, все гледах да си нагодя изговора към техния маниер, за да ме разберат по-добре.

Веднъж бях останал да нощувам в едно от казашките селища, забравил съм кое, някъде към Новоросийск, в къщата на един възрастен учител от тамошното училище. Направи ми впечатление, че

стопанинът освен „Правда“ и „Красное знамя“ получава и един харковски вестник на украински.

Той забеляза любопитния ми поглед и ми каза:

— Тук публикува Остап Вишня!

— Кой е този Остап Вишня? — попитах аз.

Учителят ме погледна с укор и измърмори, че било срамота млад сатирик да не е чувал за Остап Вишня, чиито фейлетони били „пронизани от златната жила на народния гумор“.

После ми донесе един куп вестници и една свещ — тази нощ по неизвестни причини селището бе замръкнало без ток — и излезе, все още недоволен и сърдит с думите:

— А четете сега, дори да не разберете всичко, поне ще усетите духа.

Една след друга изчетох „гумореските“ и фейлетоните на Вишня, докато не догоря свещта, потънал в наслада от златния блясък на чисто народния му „гумор“ и смайващата музикалност. Дори за мен, който съвсем слабо, съвсем повърхностно знаех украински език, тези миниатюри звучаха като малки стихотворения в проза и ме слисваха с вътрешната си ритмичност, с езиковата си пластика.

Повечето от фейлетоните бяха написани точно по канона, явно авторът добре познаваше перото на Чехов и на сатириконците, на Марк Твен и на Джером, обаче интонационното построение, характерът на хумора му — лукав и убийствено мек — си бяха негови, национални, дълбоко народни и самобитни.

И докато четях, се сецах за старите казаци, разказите им, приказката им, хитрите усмивки.

По-късно ми попадна едно малко синьо книжле с разкази и фейлетони от Остап Вишня, преведени на руски. Беше издадено в Ленинград като приложение на списание „Бегемот“. На корицата имаше портрет на писателя от художника Сварог и на мен ми допадна нервното, младо, интелигентно лице на украинския сатирик.

По него време харесвах изящните по форма фейлетони на Махиал Колцов, взривоопасни от гърмящата смес на тънката му ирония, тачех и белетристичната сериозност на Александър Зорич. Но веднага редом с Колцов и Зорич твърдо поставих и Остап Вишня.

За мен общото у тримата беше фактът, че бяха големи писатели, посветили таланта си на вестника, и то на фейлетона, като най-боеви,

но наред с това и най-литературен — за времето — жанр сред всички видове вестникарско творчество.

ВТОРАТА...

През 1948 година „Крокодил“ свика първото общо съвещание на писателите сатирици, хумористи и фейлетонисти от местните вестници.

Съвещанието бе открито в Централния дом на журналиста. Атмосферата беше доста приповдигната, чак тържествена. Нищо чудно — първо общо съвещание на съветските сатирици!

Знаех, че в състава на украинската делегация, доста представителна и многобройна, водена от Ф. Ю. Макивчук, редактор на „Перец“, е включен и Остап Вишня, в началото на войната преждевременно освободен от лагера на Народния комисариат по вътрешните работи, където прекарал дълги години, изпратен като „буржоазен националист“. Много ми се щеше да се запозная с него, но не го виждах нито в президиума, нито в залата. Попитах няколко познати сатирици украинци: „Ами Остап Вишня къде е?“, но всички ми отвърщаха мрачно, уклончиво и неясно. Тогава попитах и Беляев, редактора на „Крокодил“. Той се изчерви, притесни се, после смутено ме хвана за копчето на самото и каза:

— Вижте какво... Много неприятно се получи... Случайно не е избран в президиума, а той се обидил и изобщо не дойде... Много ви моля, Леонид Сергеевич, вземете една кола и идете с някой от украинците да го вземете от хотела, склонете го да дойде. Недопустимо е съвещанието на сатириците да става без Остап Вишня, след като всички знаят, че Вишня е в Москва!

Стана ми ясно, че това „неприятно“ не е станало случайно, ами явно някой е решил да прояви по-голяма „предпазливост“ поради някогашното репресиране на Остап Вишня, затова при избирането на президиума е останал „забравен“ или „случайно“ е бил пропуснат. Павло Михайлович (това е истинското му име) естествено се е засегнал: той добре е разбирал истинската причина за подобен „пропуск“. И не беше дошъл на откриването на съвещанието не от глупаво писателско славолубие, ами защото като човек, съвсем

наскоро изпитал грубостта и жестокостта на несправедливото наказание, беше станал прекалено лесно раним.

Съгласих се да изпълня тази доста деликатна дипломатическа мисия, възложена ми от Д. Г. Беляев, и с П. А. Лубенски, сътрудник на „Перец“, потеглихме за хотел „Европа“.

Влязохме в голяма стая с шест легла — украинската делегация пребиваваше тук в братско съжителство. Павло Михайлович лежеше на кревата до прозореца облечен, под краката си най-акуратно бе постлал вестник.

Стана при влизането ни и пред мен се изправи не младият интелектуалец с нервно лице от портрета на Сварог, а един „дідуся“, както се казва в Украйна, румен и с весело присвити умни очи, само че без брада, едроглав, с голямо чело, с разрошена от лежането рядка коса.

Представих се и много развълнувано му казах колко отдавна ми е познато името му и колко отдавна го обичам.

— Че и аз ви обичам! — просто отвърна той и протегна ръце към мен.

Целунахме се и веднага ми стана леко и приятно с него, затова без никаква дипломация му казах, че съм дошъл да го взема, защото цялата сатирична грамада се вълнува и не желае да се съвещава без „бачо Остап“.

Той лукаво се ухили от удоволствие и пак така просто каза:

— Само се умивам и веднага тръгваме!...

Когато Остап Вишня, пременен със син елегантен костюм и с бяла риза, изправен като младеж, се появи в президиума, залата на Дома на журналиста гръмна от аплодисменти, които дълго не затихнаха.

Сатиричната „грамада“ поздрави украинския писател и с ръкоплясканията си изрази и уважението си към него, и любовта си към творчеството му, и съчувствието си към горчивата му съдба.

После, след съвещанието, Павло Михайлович рецитира в Клуба на писателите прочутата си „Зенитка“. По време на другарската писателска вечеря бяхме седнали един до друг, чудесно се разбрахме по много въпроси и се разделихме като приятели...

Един ден от редакцията на „Известия“ ми се обади В. В. Полторацки, редактор от отдела за литература и изкуство, и ме попита

дали не бих се нагърбил да напиша за „Известия“ нещо за Вишня.

Отвърнах му, че това за мен не би било нагърбване, а удоволствие.

— Още по-добре! — каза Виктор Василиевич. — Пишете и веднага ще го публикуваме.

Статията ми наистина излезе много скоро. Павло Михайлович останал доволен от писанието ми. Каза ми го, когато се видяхме в Киев. Но то беше вече третата ни среща.

ТРЕТАТА...

Пролетта на 1954 година, когато се празнува тристагодишнината от съединяването на Украйна с Русия, се случи студена и ветровита. Кестените по киевските булеварди отдавна трябваше да са запалили пролетните си огньове, но те само тревожно шумоляха от северния вятър и не възнамеряваха да цъфтят.

Ние, руските писатели, пристигнали в Киев за юбилея, изпаднахме в униние: така се бяхме надявали след нашата московска пролет, „ледена, червенокоса“, според думите на Илф, да се насладим на добрата южна топлинка, и на ти сега! — вместо топлина пронизващ вятър и облаци, препуснали по небето.

И внезапно само за една нощ всичко приказно се промени: вятърът утихна, небето се изчисти, лазурът му се окъпа в Днепър и реката блесна синя чак до дъното. Пекна слънце и кестените моментално отвърнаха на щедрата слънчева ласка с щедро цъфтене.

В ранното утро на един от тези чудесни слънчеви дни Павло Михайлович мина да ме вземе от хотела с „таратайката“ си, както я наричаше, и ни поведе с жена ми из Киев.

Дълго обикаляхме града, порадвахме се на новия Крещчатик, на улиците му, украсени с национални орнаменти, и най-накрая се озовахме на Владимирския хълм.

Често съм ходил там през пролетта и всеки път красотата на тези старинни места ме поразява така, сякаш за първи път виждам долу Днепър, син като очите на прекрасната „дивчина“, и плъзналите към него цъфнали градини, бели и розови, и далечната велика равнина на Заднепровието оттатък реката, потънала в нежна теменужена мъгла. Мълчаливо седяхме на една пейка и гледахме надолу. А после някак най-неочаквано започна онзи разговор, по-точно Павло Михайлович ни разказа как отначало бил спасен от гибел по време на етап, а после бил освободен от затвора. За отбелязване е, че Павло Михайлович, влюбен в живота и оптимист по натура, не обичаше да си спомня и да разправя за несгодите си и ми се струва, че точно красотата и

ведрината на онази пролетна киевска утрин по някакви незнайни закони на психологическия контраст го настроиха за тези спомени.

Ето как се е запечатало в паметта ми това повествование:

— Кой е добре в лагерите, естествено, спрямо останалите? Поточно, кой „има шанс“, както се казва, да оцелее? Бръснарите и медицинският персонал! А аз съм точно фелдшер по образование. Но отначало и аз много си изпатих, после се понагодох в един северен лагер, карах тихо-кротко, лекувам хората, доколкото мога, и бутам, само броя годините. И си мисля единствено да не ме вдигнат по етапен ред, че никакъв етап не мога да изкарам с моето здраве. И внезапно идва нареждане: затворникът Остап Вишня да се прехвърли по етапен ред от Север в Колима, Далечния Изток, в тамошните лагери. Край, викам си!... И знаете ли кое ме спаси? Началникът на лагера излезе мой стар читател. И на него му беше ясно, че този етап ще ме довърши! И реши поне временно да ме спаси. Престори се на голям формалист. Понеже истинското ми име е Губенко Павел Михайлович, а Вишня ми е псевдоним. Та той остави на мира Павло Михайлович Губенко и намери сред другите затворници някакъв Остап Вишня, як селянин, осъден по време на разкулачването, и го прати по етапен ред вместо мен. Горко му на този друг Остап и друга Вишня, как ли е тръгнал да се гмурка от един етапен затвор в друг! Докато стигне до Колима, докато се усетят онези, сума вода ще изтече! За толкова време колко неща могат да се случат! Всичко стана точно така, както го беше предвидил началникът. Няколко години никой не ме закачи. Може да се каже, че бюрократичният формализъм ме спаси. А толкова фейлетони съм писал срещу него в свободния живот!

Познатата лукава „вишнева“ усмивка цъфна на устните на Павло Михайлович. Запали цигара, умълча се, вгледан в извивките на Днепър долу, после продължи:

— Започна войната, а аз още кисна в този северен лагер! И внезапно идва ново нареждане от НКВД — от Москва. Този път няма как, всичко посочено точно: „Затворникът П. М. Губенко (Остап Вишня) да се препрати в Москва“. И аз, рабът божи, бях докаран с една „катафалка“ и ме тикнаха в Бутирка. На другия ден пак ме качват на „катафалката“ и пак ме карат нанякъде. В ЧК на Лубянка. Тикнаха ме в една обща килия и там ме оставиха! Минава време — месец, два, три, четири... Храната прилична, дори по-хубава и повече, отколкото

на другите затворници, другари по килия. На тях им беше съобщено, че „Губенко получава колети от роднини“. А аз знам, че не съществуват никакви колети и че всичко, което става с мен, е доста чудно, но си мълча... защото един от законите на затворническия и лагерния живот гласи: нищо да не те учудва! И аз висях там и не се учудвам! Но по същото време ме сви язвата, ама чак ми идеше да вия като вълк (в подсилената ми дажба се бяха случили някакви консерви, противоположани за язвджия като мен) и от Лубянка се намерих... в Института по лечебно хранене на професор Певзнер, където бях настанен под чуждо име. Лежа си! Не се учудвам!... Макар че вече девети месец, откак са ме докарали в Москва. Пооправиха ме в института и дойде време за изписване. Един прекрасен ден идва сестрата и казва: „Болният, вървете да се изкъпете, изписваме ви!“. Отивам, изкъпвам се, качвам се на милата „катафалка“ (тя ме чака!) и заминавам за Бутирка. Пристигам, надзирателят вика: „Ей, затворника, на къпане!“ — „Току-що в болницата ме къпах!“ — „Млък! Марш на къпане, има си ред!“ Отивам, окъпвам се и се прибирам в килията. Изведнъж — друг надзирател: „Затворник Губенко, препращат ви в друг затвор. Вървете да се изкъпете!“ — „Ама днес два пъти вече се къпах — първо в болницата, после тук, няма и два часа...“ — „Прекратете приказките! При препращане в друг затвор се полага къпане. Марш!“ Отивам, изкъпвам се, качвам се на „катафалката“ и заминавам за Лубянка. Там ме приемат, оправят ми книгата и пак: „Сега, Губенко, вървете да се изкъпете!“ — „Ама...“ — „Млък!“ Отивам, изкъпвам се за четвърти път през този ден на хигиената и здравето и когато влизам в единичната си килия, чак скърцам от чистотата... Сутринта идва един бръснар, подстригва ме, бръсне ме, дори ме пръска с одеколон. После ме извеждат навън, качват ме на „катафалката“ и ме подкарват нанякъде с конвой. Къде?! Питането забранено, пък и да питаш, няма да ти кажат. По едно време спираме. „Излизай!“ Излизам. Някакъв двор, широка сграда, ниска, непозната. „Върви!“ Вървя с ръце зад гърба, както е редът. Вкарват ме, грешника, в къщата, качваме се на втория ли, на третия ли етаж, минахме с конвоя по дълъг коридор и се намерихме в нещо като чакалня. А там една врата, уплътнена с мушам. Конвоят я отваря: „Върви!“. Влизам и виждам, че е някакъв голям кабинет. На бюрото един с военна

униформа. Генералски лампази, къс нос с рогови очила, лицето бледо, уморено.

„Добър ден, Павел Михайлович!“ — казва генералът и ми подава ръка — на мен, затворника!

Стисвам му ръка и от вълнение насмалко да падна.

„Моля, седнете.“

Сядам и го зяпвам, ни жив, ни умрял! — чакам да чуя какво ще ми каже.

Генералът казва: „Павел Михайлович, както знаете, жесток и коварен враг нападна съветската земя. Украйна е цяла в кръв и огън. Всеки щик и военно перо са безценни сега. И в такива времена вие, Остап Вишня! — бездействате! Не му е сега времето да изясняваме чия е вината. Искam направо да ви попитам, а и вие също направо и честно да ми отговорите: ще можете ли да забравите всички обиди и да се влеете в строя на борците против германския фашизъм, за да се борите с нас до края за победата?“.

Казвам му, че моята родина е Съветска Украйна и мой дълг е да се боря за нея срещу врага с всякакво оръжие.

„Не съм и очаквал друг отговор! — казва генералът и отваря едно чекмедже на бюрото. — Ето ви тази справка... Срещу нея в милицията ще получите нов паспорт.“ — Дава ми справката и аз я поемам като насън. „Свободен сте. Починете си, позаякнете и започвайте да действате с вашето оръжие — остро перо на сатирика! Желая ви успех!“

„Катафалката“ ме върна на Лубянка, оттам същия ден ме препратиха в Бутирка, а на сутринта с едно последно къпане ме освободиха. И пеша потеглих по милата слънчева зимна Москва, накъдето ми видят очите. Отивам в хотел „Москва“. „Тук ли живее Рилски, Максим Тадеевич?“ — „Да.“ Качвам се на етажa, дежурната ми казва, че Максим Рилски отишъл някъде. Помолих я да ме пусне в стаята му, казах ѝ, че съм негов стар познат. Цял разтреперан ѝ подавам справката и внезапно виждам как по стълбите се изкачва не друг, а Максим Тадеевич...

Гласът на Павло Михайлович трепна и той се умълча...

В Москва прекарал близо месец, уредил си работите, в милицията получил „чист“ паспорт, изтеглил сумата, която му се била натрупала в Авторско право, и заминал за Раненбург, малко градче в

Рязанска област, където по това време била жена му — известната и талантива артистка от украинския театър Варвара Алексеевна Маслюченко. След арестуването на мъжа ѝ тя била „изселена“ от Украйна, по време на войната едва се уредила да я вземат в трупата на някакъв малък пътуващ театър и започнала чергарски живот. Там, в Раненбург двамата съпрузи посрещнали Новата 1944 година: сварили картофи и пили по чашка „тархун“ — прочута военна водка, подозрително зелена от миризливата тревица „тархун“, прибавяна по това време в заводите „за аромат“.

В Раненбург Павло Михайлович се разболял след всичко преживяно. Точно там полуболният Вишня написал прочутата си „Зенитка“ — военен антифашистки разказ за любимия му герой дядо Свирид и суровата му разправа с окупаторите. Старият, но несломан воин на сатирата съвсем леко и просто влязъл в строя на действащите литературни сили. По страниците на вестници и списания засвяткали лютите му „гуморески“ и фейлетони.

... Докато ни разказва всичко това на пейката на Владимирския хълм, той запали трета цигара. Пръстите му със запалената клечка леко трепереха.

— Върнах се в Киев малко преди първи май хиляда деветстотин четиридесет и четвърта година. Хем се радвам, хем сърцето ме боли... Развалини, развалини! Спомням си как ни дадоха с Варвара Алексеевна двустайна квартира. Отиваме там, аз с армейското кожухче, тя с едно дрипаво палтенце. Ни лъжица, ни паница!... Нито какво да е одърче... Стоим и се гледаме, не знаем какво да правим. Чуваме, звъни се. Идва Петрицки, художник, стар приятел. „Какво сте се оклюмали?“ — „Ами на, не знаем как да започнем новия живот.“ — „За начало ще трябва да се измие подът!“ И се съблича, навива крачолите, навива ръкавите до лактите. „Поне парцал има ли?“ — „Парцал, да!“ Грабна парцала и като започна!

Павло Михайлович пак се умълча, после посочи с очи цъфналите градини:

— Гледайте каква е красотата!... Няма страшно, животът потръгна! А оттук нататък какво ще става! Само да е живот и здраве!...

И като го каза пребледня, сгърчи се от болка, устните му посиняха, ръцете му затършуваха из джобовете за валидол. Тревожно

се спогледахме с жена ми.

— Криза — с мъка изрече Павло Михайлович, — няма нищо, сега... не се безпокойте!

Малко поседя така, пое си няколко пъти въздух и отново заразправя за красотата на киевските градини. През първата си пролет тук след затвора и първото лято той купувал от пазара грамадни букети цветя и ги носел у дома. Варвара Алексеевна ги слагала в овъглени тенджерки и в снарядни гилзи, които още миришели на барут — нямали вази, а тенджерите и гилзите намирала в развалините срещу тях.

Вечерта му бяхме на гости в новия голям апартамент в дома на писателите. Дойдоха Юрий Лаптев, Степан Олейник, Фьодор Макивчук. Павел Михайлович беше весел, шегуваше се, разказваше разни ловджийски и рибарски истории. Варвара Алексеевна, прочута с гостоприемството си, беше приготвила страхотни хрускави каракуди, препържени и после печени със сметана. Някой, май Лаптев, попита стопанина:

— Вие ли набавихте каракудите, Павло Михайлович?

— Аз я!

— Добре ли кълвеше?

— Чудесно!

Фьодор Макивчук, също запален рибар, го попита с неприкрита завист:

— Че къде кълве толкова добре, Павло Михайлович?

— На пазара! — отвърна Остап Вишня.

ЧЕТВЪРТАТА...

Последната година го измъчила старата язва, явили му се силни кръвоизливи. Но после оздравял, пооправил се и се почувствал добре. Много работил в „Перец“, превеждал. Дори заминал на лов в далечния почивен дом на рибарите и ловците. Пътуването се случило тежко, уморително.

Когато се върнал от лова, си поотпочинал и вечерта седнал да гледа телевизия. Гледал, гледал, изведнъж му станало зле. Станал да си вземе лекарството и след десет минути починал. Сърдечен паралич! Народът го нарича смърт за праведници.

По поръчение на Съюза на съветските писатели заминах със самолет за Киев за погребението.

Видях го в ковчега: много спокоен, едва доловимо усмихнат, и в спокойствието на лицето и тялото му я нямаше онази ужасяваща за живите смъртна неподвижност. Сякаш просто беше си полегнал от умора.

Сбогуването с тленните останки на Остап Вишня продължи няколко часа. Прииждаха все нови и нови хора. Най-обикновени хора, млади и възрастни, деца и старци, почитатели на Остап Вишня. По лицата им се стичаха сълзи, докато минаваха край ковчега му, докато полагаха скромните си букетчета в нозете му; и тези сълзи бяха последната проява на читателската им признателност към великия народен майстор на усмивката и на смеха.

Когато скръбният кортеж потегли към гробището, наложи се движението в центъра на Киев да бъде спряно.

На гробището се състоя гражданска панихида.

Качих се на трибуната, видях многохилядната тълпа, скръбните лица и разплаканите очи и с велико напрежение на всичките си вътрешни сили преодолях конвулсията, свила гърлото ми така, че не можех да говоря.

Казах онова, което мислех за този удивителен човек и писател, и се поклоних доземи пред отворения ковчег:

— Прощавай, бачо Остап!

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.